

ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ
ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ 2008
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

A. ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Έτσι λοιπόν κάθε ειδικός αποφεύγει την υπερβολή και την έλλειψη και επιζητεί το μέσο και προτιμά αυτό, δηλαδή όχι το μέσο σε σχέση με το πράγμα, αλλά το μέσο σε σχέση με μας.

Εάν λοιπόν κάθε τέχνη εκπληρώνει σωστά το έργο της με αυτό τον τρόπο αποβλέποντας προς το μέσον και κατευθύνοντας τα έργα της σ' αυτό [γί' αυτό συνηθίζουν να λένε στο τέλος για τα τέλεια έργα ότι δεν είναι δυνατό ούτε να αφαιρέσουμε ούτε να προσθέσουμε τίποτε, γιατί η υπερβολή και η έλλειψη φθείρουν την τελειότητα, ενώ η μεσότητα τη διασώζει* και οι καλοί τεχνίτες, όπως λέμε, εργάζονται αποβλέποντας σ' αυτό]* και αν η αρετή είναι ακριβέστερη και ανώτερη από κάθε τέχνη, όπως ακριβώς και η φύση, θα μπορούσε να έχει για στόχο της το μέσο.

Και εννοώ την ηθική αρετή* γιατί αυτή έχει σχέση με τα πάθη (ή τα συναισθήματα) και τις πράξεις και σε αυτά υπάρχει υπερβολή και έλλειψη και το μέσο.

B1.

Ο Αριστοτέλης πριν προχωρήσει στον προσδιορισμό της αρετής ως μεσότητας, αναφέρεται στην ίδια τη μεσότητα και τη διακρίνει σε δύο είδη: από τη μια μεριά είναι η μεσότητα που λαμβάνεται με μέτρο τα ίδια τα πράγματα («κατ'αυτό τό πράγμα») και από την άλλη μεριά η μεσότητα που λαμβάνεται με μέτρο τον εαυτό μας («πρός ήμᾶς»). Παρατηρείται ότι ο αρχαίος φιλόσοφος στο πλαίσιο των επιστημονικών του ενασχολήσεων βρίσκεται συχνά στην ανάγκη να χρησιμοποιήσει νέους όρους, όπως γίνεται και στο συγκεκριμένο κείμενο με τους όρους «κατ' αυτό τό πράγμα», αποδίδοντας έτσι το σύγχρονο όρο «αντικειμενικά» και με τον όρο («πρός ήμᾶς»), αποδίδοντας το σύγχρονο όρο «υποκειμενικά».

Τα δύο παραπάνω είδη μεσότητας χαρακτηρίζονται από τα εξής στοιχεία: αρχικά, το μέσο που λαμβάνεται με αντικειμενικά κριτήρια είναι αυτό που απέχει εξίσου από τα δύο άκρα, είναι ένα και το ίδιο για όλους και λαμβάνεται σύμφωνα με τη διδασκαλία της αριθμητικής («Λέγω δέ τοῦ μὲν πράγματος..... πᾶσιν», «τοῦτο δέ μέσον ..... ἀναλογίαν»).

Ο Αριστοτέλης ως εμπειρικός φιλόσοφος, παραθέτει και παράδειγμα για να κάνει καλύτερα αντιληπτό το μέσο με αντικειμενικά κριτήρια. Έτσι, στη σειρά των αριθμών 2, 3, 4,..... 10 τα δύο άκρα είναι το 2 (λίγο) και το 10 (πολύ), ενώ το μέσο είναι το 6, γιατί βρίσκεται σε ίση απόσταση και από το 2 (4 μονάδες) και από το 10 (4 μονάδες). Αυτό άλλωστε διδάσκει και η αριθμητική («Οἷον εἰ τὰ δέκα ..... ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν»).

Αντίθετα το μέσο με αντικειμενικά κριτήρια, είναι αυτό που ούτε είναι πάρα πολύ ούτε είναι πολύ λίγο («πρός ἡμᾶς δε ..... ἐλλείπει»), δεν είναι ένα ούτε το ίδιο για όλους («τοῦτο δ' οὐχ ἔν ..... πᾶσιν») και ασφαλώς δε λαμβάνεται σύμφωνα με τη διδασκαλία της αριθμητικής.

Το παράδειγμα που τεκμηριώνει την παραπάνω άποψη του Αριστοτέλη λαμβάνεται από το χώρο του αθλητισμού. Αν υποθέσουμε ότι η προηγούμενη σειρά αριθμών αντιστοιχεί σε μερίδες φαγητού, όπου οι 10 μερίδες είναι πολύ για κάποιους αθλητές και οι 2 λίγο, ο προπονητής τους δεν μπορεί να ορίσει για όλους ως κανονική δόση φαγητού 6 μερίδες, γιατί πιθανόν για κάποιο αθλητή οι 6 μερίδες να είναι πολύ, ενώ για κάποιον άλλο λίγο. Για παράδειγμα, για το Μίλωνα, το μεγάλο αθλητή και πολυφαγά, θα είναι λίγο, ενώ για κάποιον που μόλις άρχισε να γυμνάζεται πολύ («οὐ γάρ εἶ τῷ δέκα μναῖ φαγεῖν ..... των γυμνασίων πολύ»). Το ίδιο συμβαίνει και σε άλλα αθλήματα (στο τρέξιμο, στην πάλη) («Ομοίως ἐπί δρόμου και πάλης») και γενικά σε άλλες περιπτώσεις της καθημερινής μας ζωής. Γι' αυτό λοιπόν απαιτείται κάθε ειδικός («ἐπιστήμων») να αποφεύγει την υπερβολή και την έλλειψη και να επιλέγει το μέσο* το μέσο όμως που προσδιορίζεται με υποκειμενικά κριτήρια και όχι με αντικειμενικά, αφού όλοι οι άνθρωποι δεν είναι ίδιοι μεταξύ τους, ούτε οι ανάγκες τους ούτε οι συνθήκες ζωής τους είναι πανομοιότυπες. («Οὔτω δὴ πᾶς ἐπιστήμων ..... ἀλλὰ τό πρός ἡμᾶς»).

B2.

Αφού προηγουμένως ο Αριστοτέλης προσδιόρισε τη μεσότητα με υποκειμενικά (πρός ἡμᾶς) και αντικειμενικά κριτήρια (κάτ' αὐτό τό πρᾶγμα) και τη συνέδεσε με την αρετή, στη συνέχεια αναπτύσσει τις σκέψεις του

σχετικά με τη μεσότητα στις τέχνες, για να κατανοήσουμε τη μεσότητα και στην αρετή, αφού, όπως στις τέχνες έτσι και στην αρετή, ο στόχος είναι το μέσο.

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη κάθε επιστήμη (τέχνη) επικεντρώνει όλη την προσπάθεια στο να επιτελεί σωστά το έργο της (εὔ ἐπιτελεῖ) και αυτό το υλοποιεί όταν αποβλέπει στο μέσο και κατευθύνει σ'αυτό τα έργα της (πρός τό μέσον βλέπουσα καί εἰς τοῦτο ἄγουσα τά ἔργα). Εδώ ο όρος «επιστήμη» ταυτίζεται με τον όρο «τέχνη», την τεχνική δηλαδή δεξιότητα ή εργασία. Προχωρώντας στο συλλογισμό του, συγκρίνει την επιστήμη (τέχνη) με τη φύση και την αρετή, για να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι, αφού η τέχνη επιδιώκει το μέσον, το ίδιο συμβαίνει και με την αρετή. Κάνοντας μια προσέγγιση των όρων τέχνη - αρετή - φύση, διαπιστώνεται ένα κοινό τους γνώρισμα: και οι τρεις έχουν τη δυνατότητα να μορφοποιούν το αντικείμενο τους και να το τελειοποιούν. Οι διαφορές τους έγκειται στο εξής:

A) η τέχνη μορφοποιεί την ύλη

B) η αρετή δίνει μορφή στην προσωπικότητα του ανθρώπου και επομένως είναι ανώτερη από την τέχνη (μορφοποιεί στην ουσία του τον άνθρωπο).

Γ) και η φύση είναι ανώτερη από την τέχνη, αφού τελειοποιεί τα φυσικά όντα, ενώ η τέχνη τα άψυχα. Άλλωστε η τέχνη μιμείται τη φύση και τα όντα της φύσης είναι τελειότερα από κάθε έργο τέχνης, γιατί κάθε φυσικό ον από τη στιγμή που γεννιέται οδηγείται - ανεξάρτητα από τη θέληση του - στο «τέλος», στην τελείωση (ολοκλήρωση), ενώ ένα έργο τέχνης είναι δημιούργημα του ανθρώπου ύστερα από σκέψη και δεν τείνει πουθενά. Αφού λοιπόν σύμφωνα με το συλλογισμό του Αριστοτέλη η αρετή είναι ανώτερη από την τέχνη, η οποία τέχνη στοχεύει στο μέσο

στα έργα της, τότε και η αρετή που είναι ανώτερη από την τέχνη (ή δ' αρετή πάσης τέχνης ακριβεστέρα καί ἀμείνων ἐστίν ὥσπερ καί ἡ φύσις) και αυτή πολύ περισσότερο θα έχει στόχο της το μέσο (τοῦ μέσου ἄν εἶη στοχαστική). Με τον όρο «αρετή» από δω και πέρα νοείται η ηθική αρετή γιατί αυτή σχετίζεται με συναισθήματα και πράξεις, («αὕτη γάρ ἐστὶ περὶ πάθη καὶ πράξεις») και μόνο σ' αυτά μπορούμε να διακρίνουμε το στοιχείο της υπερβολής, της ἔλλειψης ή του μέσου («ἐν δέ τούτοις ἐστὶν ὑπερβολή καὶ ἔλλειψις καὶ τό μέσον») και με τον όρο «μέσο» το μέσο προς ἡμᾶς, που καθορίζεται με υποκειμενικά κριτήρια.

B3.

Ερώτηση εισαγωγής

«Η ψυχή του ανθρώπου κατά τον Αριστοτέλη αποτελείται ..... ηθικές και διανοητικές» σελ. 152-153 σχολ. Βιβλίου.

B4.

ἀναλογία → λογογράφος, λεξικό

ληπτέον → λαβή, λήμμα

αἰρεῖται → αρχαιρεσίες, διαίρεση

ἄγουσα → αγωγή, ἄξονας

προσθεῖναι → προσθήκη, θετός

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ

ΑΝΑΤΟΛΙΚΟ

ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γ.

Εγώ λοιπόν, όσο μπορούσα καλύτερα, τον έχω κατηγορήσει, γνωρίζω όμως καλά ότι άλλοι από τους ακροατές απορούν (μ' αυτό), πως κάποτε μπόρεσα να φανερώσω με τόση ακρίβεια τα αδικήματα τους, αυτός όμως γελάει σε βάρος μου, επειδή δεν έχω πει το μεγαλύτερο μέρος των αδικημάτων που υπάρχουν σ' αυτούς (που έχουν διαπράξει).

Εσείς λοιπόν αφού αναλογιστείτε και όσα έχουν ειπωθεί και όσα έχουν παραλειφθεί, πολύ περισσότερο να καταδικάσετε τον ίδιο αφού θυμηθείτε ότι από τη μια είναι ένοχος για την εγγραφή καταγγελία, και ότι είναι από την άλλη μεγάλη ευτυχία να απαλλαγεί η πόλη από τέτοιου είδους πολίτες.

Ανακοίνωσε λοιπόν σ' αυτούς τους νόμους και τους όρκους και την καταγγελία.

Γ. 1.

α. καταγελᾶ: καταγελῶν

εἴρηκα: εἴπετε

ἔξευρεῖν: ἔξευρίσκειν

καταψηφίσασθε: καταψηφιοῦνται

παραλελειμμένα: παραλέλειπται

β.

τούτων = ταύταις

ἄμαρτήματα = ἄμαρτήμασι

μᾶλλον = μάλα

μεγάλη = μεγίστας

πόλει = πόλι

Γ. 2.

α. των ἀκροωμένων = επιθετική μετοχή, γενική διαιρετική από το «ἄλλοι»

ἔξευρεῖν = αντικείμενο στο ἔδυνάμην, τελικό απαρέμφατο

τούτων = γενική υποκειμενική στο ἄμαρτήματα

αὐτοῦ = αντικείμενο στο καταψηφίσασθε

ἐνθυμηθέντες = χρονική μετοχή, συνημμένη στο υποκείμενο του

καταψηφίσασθε, δηλαδή το «Υμεῖς» ως μετοχή αορίστου δηλώνει το

προτερόχρονο στο παρελθόν

τοιούτων = επιθετικός προσδιορισμός στο πολιτῶν

β) **ἔδυνήθην**: ανήκει στην πρόταση: «ὅπως ..... ἄμαρτήματα», η οποία είναι δευτερεύουσα ονοματική πλάγια ερωτηματική πρόταση, κρίσεως καταφατική. Εισάγεται με το αναφορικό επίρρημα «ὅπως» και άρα είναι μερικής αγνοίας, εκφέρεται με οριστική «ἔδυνήθην» και δηλώνει κάτι το πραγματικό. Συντακτικά λειτουργεί ως επεξήγηση στο εννοούμενο ως αντικείμενο του ρήματος θαυμάζουσι «τοῦτο» (επειδή χωρίζεται με κόμμα από την πρόταση εξάρτησης) ή απλά αντικείμενο στο θαυμάζουσιν.

εἴρηκα: ανήκει στην πρόταση «ὅτι οὐδέ ..... κακῶν», η οποία είναι δευτερεύουσα επιρρηματική αιτιολογική πρόταση, κρίσεως αποφατική, ως

επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας. Εισάγεται με τον αιτιολογικό σύνδεσμο «ὅτι», καθώς προηγείται το ψυχικού πάθους ρήμα «καταγελά» και δηλώνει αντικειμενική αιτιολογία. Εκφέρεται με οριστική, φανερώνει κάτι το πραγματικό.

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ
ΑΝΑΤΟΛΙΚΟ

